

ROBERT OCH HANS BILDVÄRLD
————— *en pojke med autism* —————

Denna lilla skrift är en kort sammanfattning av en fallstudie inom forskningsprojektet *Bildskapande med barn med autism*. Projektets syfte har varit att studera och stödja bildskapande hos barn och ungdomar med autism. Elva pojkar med autism i åldrarna 7-20 år har under nära tre års tid deltagit i teckning och måleri under konstnärlig ledning av Bibi Lovell. Verksamheten har dokumenterats och analyserats fortlöpande av oss båda. Mycket lite finns idag skrivet om bild och autism. Robert, vars bilder presenteras här, hade kontakt med Bibi redan innan projektet startade och är därmed den som vi har mest omfattande material om. Med skriften vill vi visa vilka möjligheter som bildskapande kan ha för Robert och vilka problem som kan uppstå i samband med hans autism. Den riktar sig till alla som intresserar sig för autism, lärare, pedagoger, familjer med barn med autism likaväl som facklig expertis.

Bibi Lovell är konstnär och bildpedagog, Eva Ullstadius fil dr och lektor i specialpedagogik vid institutionen för pedagogik och didaktik vid Göteborgs universitet.

Projektet *Bildskapande med barn med autism* har stötts av FAS, Forskningsrådet för arbetsliv och socialvetenskap (Dnr 2001-1166).

Göteborg 2003

Bakgrund

Robert är nu 20 år. Han lever med sina föräldrar och sin äldre syster i en villa nära Göteborg. Under en längre resa som familjen gjorde när Robert var nästan två år slutade han tala och började visa autistiska drag. Ett halvår senare fick han diagnosen autism. Robert lever mest i sin egen värld och säger praktiskt taget ingenting spontant, men svarar på tilltal. Han återger emellertid ofta meningar från videofilmer ordagrant både på svenska och engelska och han kan läsa och skriva.

Robert är för det mesta nöjd och tillfreds med tillvaron, men när saker inte stämmer, när han inte förstår, kan han bli mycket frustrerad, få utbrott och bita sig. Han är dessutom överkänslig för ljud och tål inte tjutande sirener och buller från motorgräsklippare. I tioårsåldern genomgick han Bérards hörselterapi för barn med autism, vilket lindrade hans besvär.

Robert tycker mycket om musik och spelar piano efter gehör. Han tycker också om att bada och simma, men det mesta av fritiden ägnar han åt att se på tecknad videofilm, ett intresse som han visade redan före tre års ålder.

Robert började teckna sent. I åttaårsåldern ritade han fortfarande huvudfotingar, men knappt ett år senare gjorde han sin första föreställande bild, Charlie Brown med basketmössa, ritad i profil. Därefter utvecklade han snabbt en stor skicklighet i att återge figurer och detaljer ur videofilmer och böcker som han fastnat för, främst Snobben och hans vänner, men också Alfons Åberg, Benjamin syrsa och Barbafamiljen.

Projekt

Robert har varit en av deltagarna i ett forskningsprojekt som vi bedrivit för att studera och stödja bildskapande hos barn och ungdomar med autism.

Personer med autism har svårigheter att förstå tal och att uttrycka sig verbalt (2, 3), men i gengäld har många av dem en mycket god visualiseringsförmåga och kan utveckla ett sätt att tänka i bilder (1, 4, 5). Inom specialpedagogisk verksamhet har man tagit vara på denna visuella läggning och utarbetat redskap baserade på starkt stiliserade bilder eller ikoner som underlättat kommunikationen för personer med autism. Bildmediet förefaller alltså användbart för att göra världen begriplig och öppna andra möjligheter för mellanmänsklig kommunikation än de verbalt språkliga. För att fungera som ett gemensamt system av tecken är emellertid de bilder som används inom specialpedagogiken starkt formaliserade och utrymmet för personligt uttryck därmed begränsat. Ett viktigt syfte med projektet har därför varit att undersöka möjligheterna för barn med autism att utveckla ett eget bildskapande som ett sätt att formulera sig.

Bildskapande innebär att gestalta i bild företeelser och skeenden i omvärlden, men också självupplevda minnesbilder eller mer abstrakta tankar eller känslor. Allt bildskapande kräver visuell föreställning och en omvandling från det föreställda till bild. Minst komplicerade är de omvandlingar som krävs för att återge en tvådimensionell förebild. Mer komplicerat blir det om en situation ur levande livet ska gestaltas, särskilt om det handlar om rörelse. Att forma egna erfarenheter, tankar eller känslor till bild utgör en särskild utmaning.

Flera konstnärliga särbegåvningar med autism har förbluffat omvärlden med sina avancerade teckningar, särskilt som de haft betydande svårigheter på livets andra områden. Nadia (6) som tecknade hästar i perspektiv och rörelse redan i treårsåldern, har blivit vida

känd, men även Steven Wiltshires (7) bilder med otroligt detaljerade byggnader från Londons gator har blivit mycket omtalade. Denna speciella talang har förklarats utifrån begreppet visuell realism, som innebär att dessa särbegåvade barn tecknar det de *ser* och inte som andra barn, det de *vet* (1, 5). De flesta barn som ska rita av en bild på till exempel en hund ritat det som ingår i deras allmänna föreställning om hundar och kontrollerar sällan hur den speciella hunden faktiskt ser ut. Barn med autism och som har svårigheter att bilda begrepp tecknar i stället det de ser på bilden. Konstnärer försöker ofta på liknande sätt se motivet som mönster, färg och form.

Bildskapandet kan studeras både med fokus på bilden med dess innehåll och individuella personliga uttryck och som skicklighet i hur det konventionella bildspråkets form, färg och komposition tillägnas. Valet av motiv visar vad som uppmärksammas som viktigt och intressant och det personliga uttrycks direkt genom sådant som intensitet, rytm och tempo. Möjligheten att formulera sig i bild ökar i takt med att bildspråket bemästras.

I projektet presenterade vi olika konstbilder för Robert, liksom övningar att iakttä och återge såväl stilleben som ”verkligheten” direkt i dess mångfald och indirekt som episoder ur minnet. Han fick också pröva på olika material och tekniker. Syftet med detta var dels att bredda hans uttrycksmöjligheter, dels att låta honom bekanta sig med konstverk ur vår gemensamma kulturskatt.

Vi har valt ut bokens bilder för att ge en så bred bild som möjligt av Robert och hans bildskapande. Till bilderna har vi infogat korta stycken ur de fältanteckningar som gjordes under varje session. Bild och text diskuteras och sammanfattas därefter.

Robert sitter länge och målar med gouachefärger. Han tar ny färg med penseln, målar ett streck eller två, tvättar ur penseln, tar ny färg, upprepar och upprepar. Det finns en njutning i detta att sätta färg på penseln, att känna, lukta, se och uppleva. Ibland stoppar han nästan näsan i färgerna. Robert är för det mesta glad när han målar och småsjunger för sig själv. Det finns en balans och symmetri i hans målningar.

- HT 1997

Vi sitter i klassrummet och målar. Robert och Mattias sitter mittemot varandra. Mattias ska resa bort och ritar ett flygplan. Robert tecknar sina figurer, Alfons och Snobben. Han målar om och om igen på en av figurerna tills det bara återstår en färgplump. Robert målar också en stor svart farkost som svävar över bilden. Alla eleverna är oroliga. Allt ska gå fort. Jag sitter bredvid och uppmuntrar dem att fortsätta och att göra klart sina bilder.

Denna bild är intressant i flera avseenden. Den svarta farkosten visar sig vara ett flygplan som Robert tar efter kamraten bredvid. Några av hans tecknade favoritfigurer uppträder, men också verkliga föremål, en gunga och en rutschkana från en lekplats som Robert brukade gå till vid denna tid. Det finns även en tendens att måla över, något som ofta förekommer i autistiska barns bilder.

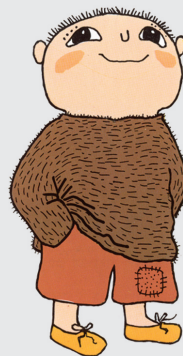
Jag visar Robert den förra farkostbilden och frågar honom vad det svarta är. ”Flygplan”, säger han. Jag ber honom göra en ny bild. Han ritar Alfons tillsammans med en annan pojke, målar gräs, först grönt med krita och sedan små grässtrån med blyertspenna. Mitt över Alfons placerar han farkosten och ovanför den en röd stjärna och en röd planet omgivna av en blå himmel. Han lägger till ett grönt streck, ett av dessa streck som så ofta förekommer i Roberts bilder.

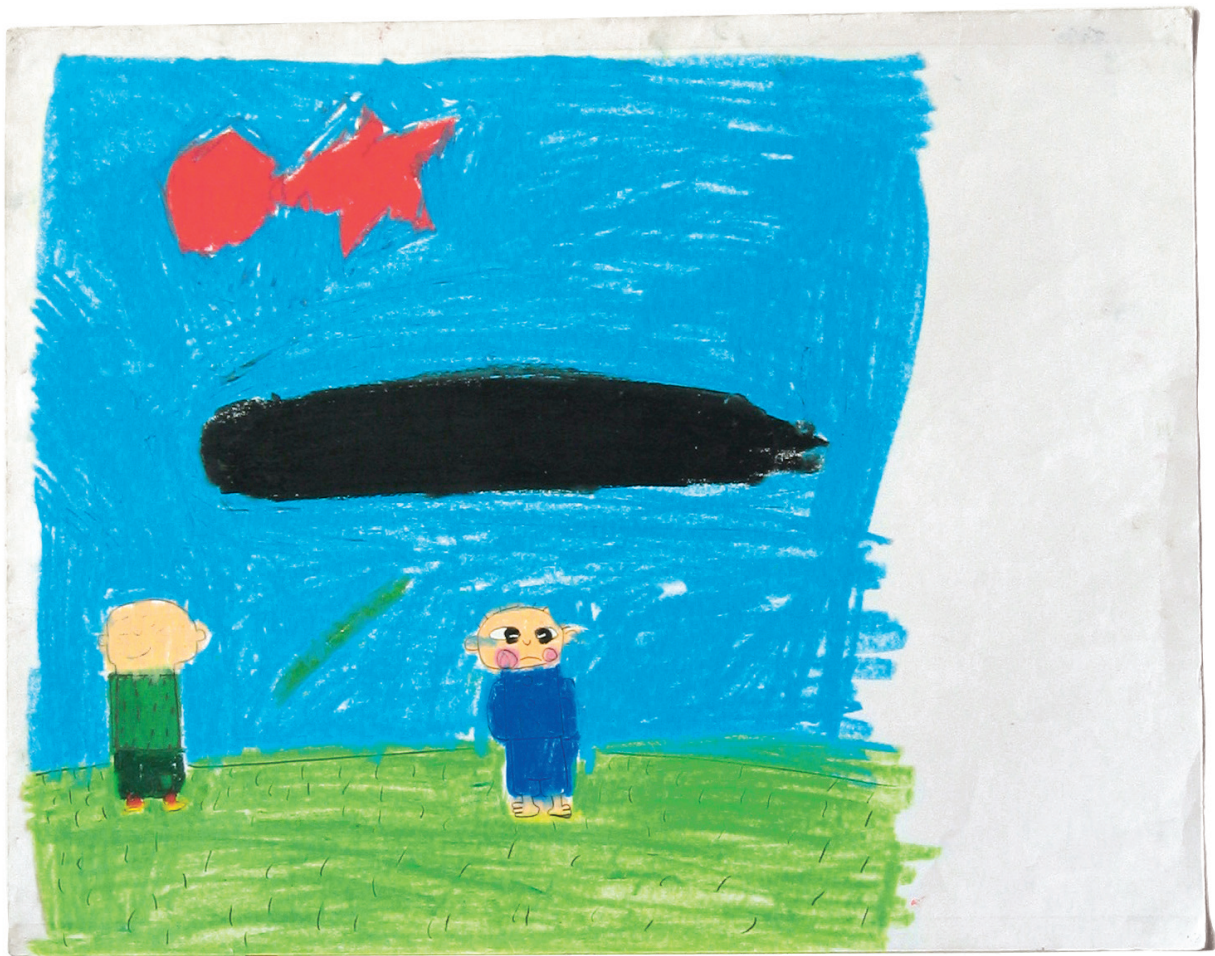
En lite ledsen Alfons med stora ögon har här fått sällskap med en leende pojke med slutna ögon. Det svarta flygplanet återkommer, nu tillsammans med en röd stjärna och en planet. Detta är en välkomponerad och mycket uttrycksfull bild.

Vi visade denna bild för Gunilla Bergström, författare och illustratör till Alfons-böckerna och som också är mor till ett barn med autism. Följande är ett utdrag ur hennes kommentar till bilden:

”Länge blev jag sittande med den och såg och såg. Det är en BRA bild! Lik förebilden! Robert har absolut sinne för form och färg! En god iakttagare. Men vad som berör mig djupast är: Hans figur har ett så gripande ansiktsuttryck. Här finns ingen tvekan, det är definitivt ett sorgset ansikte han målat. Många föräldrar till autistiska barn undrar mycket över barnens känslor... Uppfattar barnen känslor?”

Javisst, det gör Robert. Ett lesset ansikte har mungiporna neråt, stora och vilsna ögon. Figurens ställning visar också på ett slags ”uppgivenhet” – rak stel, modlös.

- HT 1998

”Jag vill inte tillbaka till skolan. Dom är dumma mot mig, inte mina vänner”, säger Robert när han kommer. Jag ber honom göra en ny bild utifrån den förra farkostbilden. Han ritar en gråtande pojke, vänder på pappret och gör en större pojke med röda läppar och blå prickar. Jag frågar om det är tårar, om pojken är ledsen. Robert vänder på pappret igen och pekar, petar på fyra streck till höger. Sedan lägger han bort pappret. Jag frågar om han vill ha ett nytt. ”Ja tack”. Jag ber honom igen att göra en ny farkostbild. Han ritar en pojke. ”Vem är det”, frågar jag. ”Robert”, svarar han och fortsätter att måla en liten röd jacka. Sedan ritar han en liten fyrkant med bokstäver i som visar sig vara elevernas bordsplacering som sitter på väggen bredvid bilden på *Farkost 2*. Bredvid gör han slutligen en liten målning av farkostbilden.

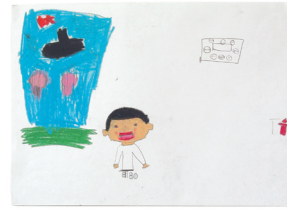
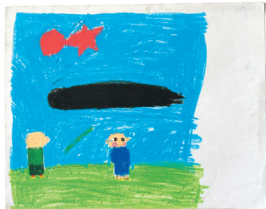
När Robert vid det tredje tillfället ska göra en ny farkostbild blir det en pojke som gråter. Detta kan vara en koppling till den sorgsne Alfons på bilden, men det kan också knyta an till hans fraser om att han inte vill tillbaka till skolan. Robert ritar sedan vad han ser på väggen, både bordsplaceringen och farkostbilden.

Återigen har jag med mig farkostbilderna visar dem för Robert och frågar honom vad det är han ritat. Han talar för sig själv, säger: ”Barnena”, ”come back” och ”flygplan”. Jag ber honom göra en ny bild. Robert ritat ett litet flygplan. Längst ner ritat han Snobben i duschen och målar honom rosa. Ovanför det lilla flygplanet ritat han ett större och målar båda blå. Jag ber honom fylla i fönstren som försvunnit. Han målar dem svarta. Till sist ber jag honom måla runt planen. Jag menar att han skall fortsätta att måla mer på pappret, men Robert tar fasta på ordet ”runt” och gör ett rött ovalt fält. Robert pratar engelska under tiden, ”Look out” och “Oh no”. Han går och stänger av musiken som vi haft på och säger: ”Färdig”. Jag ber honom fortsätta och han gör ett nytt plan som blir rött.

Bildsviten med farkosterna är resultatet av ett försök att erbjuda Robert möjlighet att utifrån tidigare bilder och gå vidare och fördjupa motivet. Med denna bild lämnar han det sorgsna temat och tar istället itu med farkosten som här tydligt formas till ett flygplan. Han verkar nu ha förlorat intresset för att fortsätta vidare på detta bildtema.

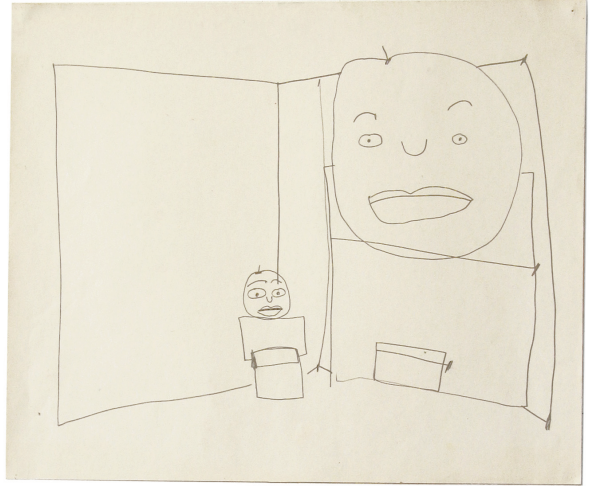

- VT 1998

Jag har byggt upp ett stilleben av gult tyg, en röd och en grön låda en apelsin och en ansiktsmask. Robert får först teckna stillebenet med blyerts och därefter göra ytterligare en bild som han målar med oljepastellkritor. Robert är engagerad och gör här egna kompositioner utifrån min uppställning.

Robert fångar perspektiv och djup, särskilt i den första teckningen. Han ändrar, lägger till och utesluter detaljer. Masken har till exempel öppna ögon på de två första bilderna. I den sista bilden har han skapat en clownliknande figur uppbyggd av olika delar i stillebenet och med ett uttrycksfullt ansikte. Den ena bilden leder till nästa och bilderna blir allt mer fria och personliga i förhållande till uppställningen av föremål.

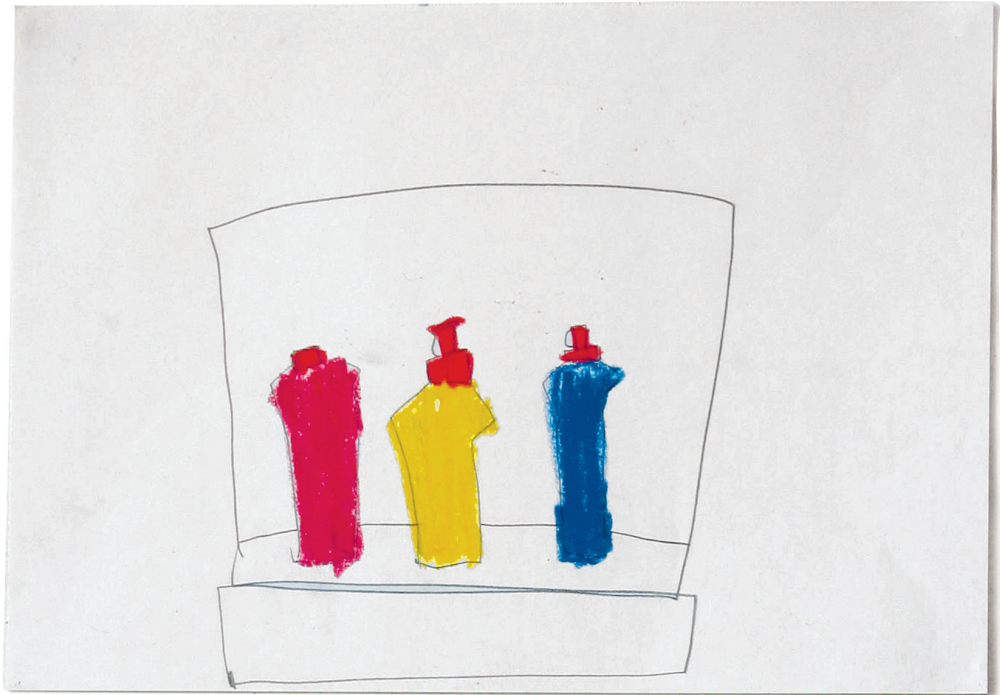

Tre färgflaskor ställdes upp mot en vit vägg. Robert ritade av flaskorna snabbt och säkert och överdriver deras form. Sedan ställer jag en spegel bakom flaskorna och ber honom göra en ny bild på detta och det han ser i spegeln. Han gör en stor bild av ett ansikte och lägger till sin luktbok¹ och två rosa streck.

Robert speciella sätt att ta fasta på och överdriva former visar sig i bilden av flaskorna. I den andra bilden ritade han inte den spegelbild han ser, sitt eget ansikte delvis dolt av flaskorna, utan gör ett självporträtt omgivet av några av hans "bomärken", luktboken och de rosa strecken.

¹ Luktboken var länge ett av Roberts favoritföremål, se sid. X

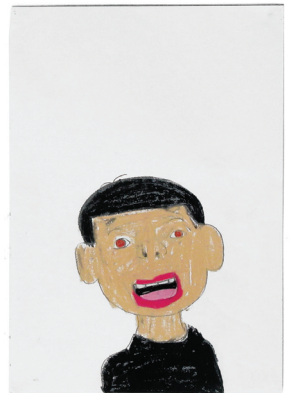
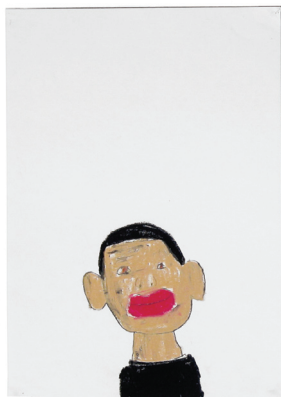

- VT 1999

Robert får en spegel och jag ber honom rita ett självporträtt. Vi har gjort det några gånger tidigare. Han tittar länge och utforskande i spegeln och gör sedan en bild, ungefär som vanligt: Stora öron, jättestor röd mun, svart hår. Jag ber honom göra en bild när han är glad och man ser tänderna. Han sitter länge och grimaserar framför spegeln och gör sedan en ny bild där man ser tänder, tunga och ett svart gap. Han får sedan i uppgift att göra en bild när han är ledsen, men det blir ännu en glad. Hans lärare kommer in och sitter och håller i spegeln. ”Gör en bild när du är busig”, föreslår hon. Robert lutar huvudet, tar på sig ett illmarigt leende och ritat sedan en bild med detta uttryck.

Robert har en klar bild av hur man ritat bilder av människor som svarar mot ord som ”glad” och ”ledsen” och han ritat i regel dessa ansiktsuttryck schematiskt och stiliserat. Här iakttar han ingående bilden i spegeln och skapar sedan en bild med ett helt nytt uttryck. Det blir ett nyanserat och levande ansikte, som han aldrig tidigare har gjort och heller inte åstadkommer senare.

Under julen har Robert varit på Filippinerna och när vi träffas igen efter lovet ber jag honom rita planet han flög med. Robert gör det och skriver även namnen på de andra som var med. Bredvid ritar och målar han en vattendroppe samt vatten. Han börjar sedan på en ny bild där han först ritat en oval, streck och palmer, som han färglägger. Det blir en strand med palmer och vatten som han ritat rundlar i. Sedan gör han ytterligare två ovala former som han målar blå. I dessa rundlar ritat han två likadana former som han målar i rött och rosa. Mitt bland palmerna placerar han den rosa luktboken.

Senare, när vi visar bilden för Roberts mamma berättar hon att både Robert och hans pappa hade röda badbyxor när de badade på Filippinerna. I denna säregna målning har Robert uppenbarligen använt bilden för att skildra en egen upplevelse. Intressant nog målar han badscenen inte utifrån vad han själv kan ha sett utan från en betraktares perspektiv. Han har gestaltat pappan och sig själv utan överkropp och fötter, stående i vattnet eller kanske dykande? Denna bild kan även ses som ett ansikte med de två övre vattenfyllda rundlarna som ögon, den undre som mun och precis där näsan ska sitta har han placerat sin luktbok.

Vatten

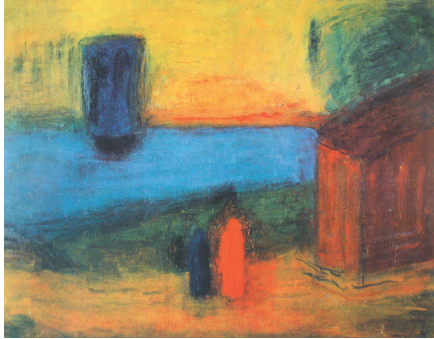
- HT 1998

Robert får se på en bild av Picasso. Jag ber honom teckna den. Bilden fångar Robert. Han tecknar snabbt av den och svarar på Picassos överdrivna former på sitt speciella sätt.

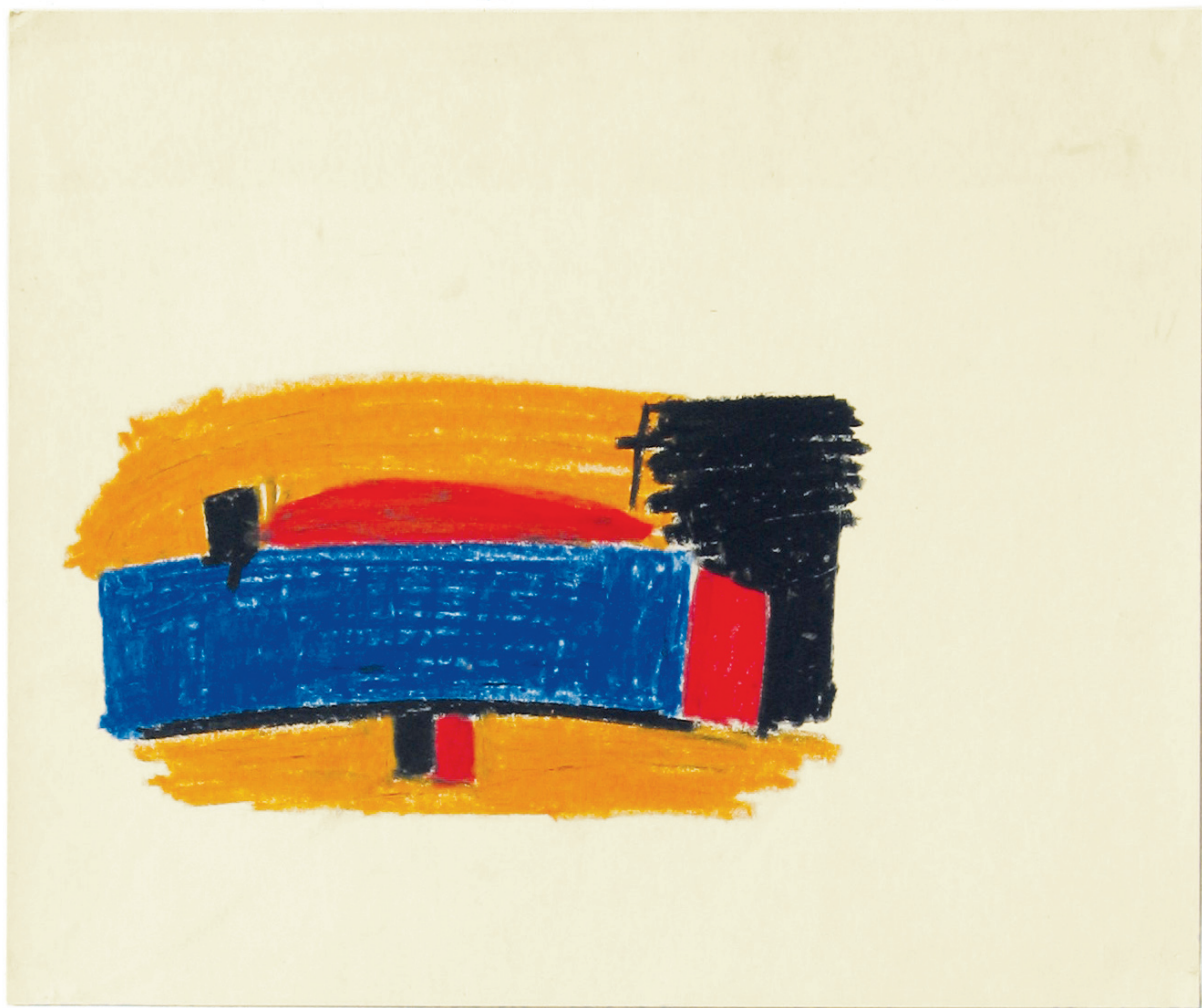
Det är formerna som sådana, inte det de ska föreställa, som verkar intressera Robert. Armar och ben kan få överdrivna proportioner. Detaljer som magmuskler och den ene mannens tumme uppmärksammas och poängteras medan den andre mannens ländskynke delvis svävar i luften. Han fångar kompositionen och de klara färgerna, medan skuggor och dagrar och kropparnas volym lämnas därhän.

Jag har med mig en målerisk och stämningsfull bild av Carl Kylberg. Den saknar fasta och klara former och jag undrar hur Robert kommer att reagera. Robert börjar med att rita Snobben som duschar. Jag låter honom göra klart Snobben och en basebollbild innan jag tar bort pappret och tuschpennorna. Sedan börjar han med Kylbergs målning. Först målar han en blå rektangulär yta som hav och bygger därefter upp målningen bit för bit.

Kylbergs målning förmedlar finstämda känslor och stämningar. Roberts bild blir däremot sakligt neutral och formell. Men han uttrycker motivet på sitt sätt, formsäkert, abstrakt och elegant.

- HT 1998

Idag ska vi måla höst, säger jag. Vi tittar ut genom fönstret. Det är en grå och mulen dag och vi ser träden som står där, ännu med lite löv kvar på grenarna. Robert tecknar två träd med kol och målar sedan gula löv på grenarna. Jag säger: ”Oh, nu kommer solen”. Då ritar Robert en vit sol och målar en ljusgrå himmel runtom. Jag frågar vilka fler färger det finns på träden, men det blir bara mer grått på himlen. Han målar sedan över solen med grått. Han får en svart krita av mig för att fylla i kolet som nästan försvunnit. Han målar marken grön och markerar grässtråna med svart.

Robert skapar här en bild utifrån det höstlandskap han iakttar genom fönstret. Han fångar den gråmulna dagen med en sol i dis. De nakna träden är starkt stiliserade och hans karaktäristiska färgstreck finns också med. Dessa rituellt upprepade streck verkar vara viktiga för Robert, men deras innebörd är oklar.

Jag har med mig nya akvarellfärger och ber Robert att måla en sol och himmel. Han gör först en gul sol och håller sedan på länge med att måla blått runt om. Jag får uppmana honom att fortsätta. På eget initiativ målar han grön mark med bruna träd och gör slutligen några tillägg med röd färg. Det blir en annorlunda bild för att vara gjord av Robert.

Gången därpå har jag med mig denna bild och ber Robert fortsätta med en till. Han får gul färg först och börjar med att måla en sol, sedan målar han marken, träden och himlen. Därefter föreslår jag honom att göra en likadan bild men när det är vinter och snö. Han får även vit färg. Robert målar en vit sol, och ett grått streck till horisont. Sedan ägnar han en lång stund åt att måla vit snö på marken.

Jag ber Robert att måla ytterligare en bild men denna gång när det är natt, mörkt och med måne. Det blir en vinterbild med måne och snöflingor som faller.

Roberts måleri har länge stått still. Han får här pröva en ny typ av färg och nu verkar han ta till sig de föreslag som ges. Inledningsvis får han i uppgift att måla sol och himmel. Utifrån tidigare bilder och med konkreta förslag - sol, himmel, vinter, snö, mörkt och måne - kan Robert här arbeta vidare med stöd, vägledning och uppmuntran.

- HT 1999

Jag föreslår att Robert ska rita en bild med kol och sedan måla den. Han skriver LÄGG AV. Jag suddar ut och ber honom igen att rita en bild. Han skriver BILD. Då jag istället ber honom att *måla* en bild målar han färgstråk uppifrån och ner, runtom ordet bild. Till sist målar han över ordet.

Under en period har Robert fått måla fritt utan särskilda uppgifter för att se om han hittar ett eget formspråk i måleriet. För det mesta blir det bara penselstråk i olika färger och han fastnar fort i ett sätt att arbeta. Det verkar vara de sinnliga upplevelserna av färgerna och själva målandet, inte bildgestaltande, som fånglar honom. Robert får här ett förslag att rita en bild utan närmare precisering. Det abstrakta ordet bild ger honom inte några bildassociationer, utan ordet BILD som text träder fram för honom.

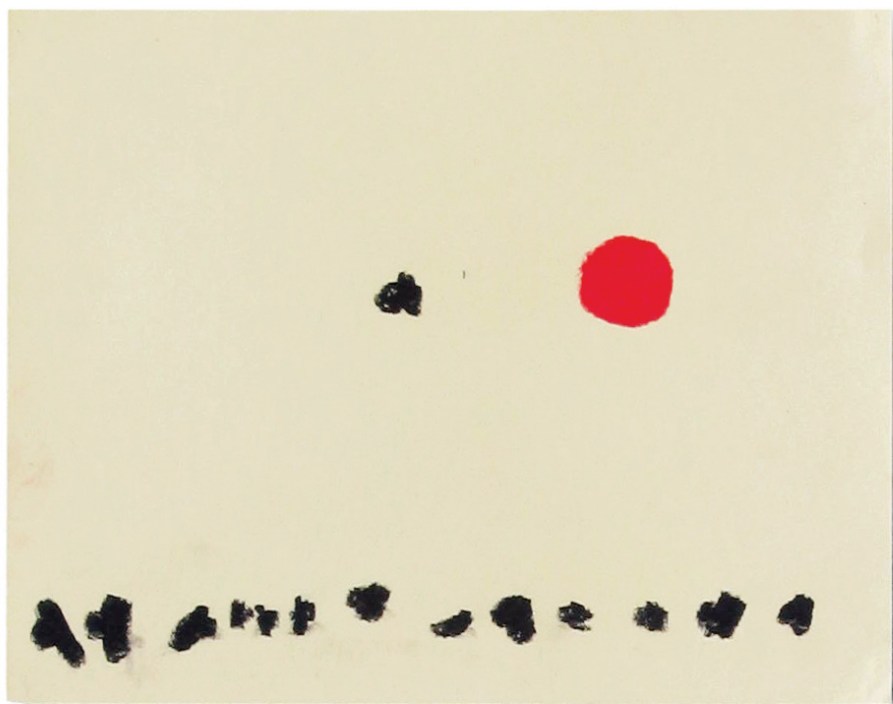
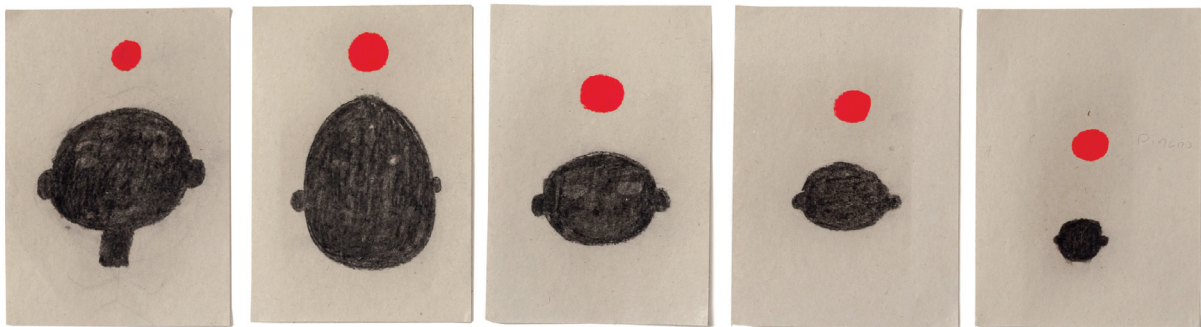

Den sista perioden jag arbetat med Robert har han kommit till min ateljé. Det var svårt att få arbetsro i skolan så därför prövade vi detta sätt. Robert får kol och ett brunt papper för att rita självporträtt. Han börjar med att teckna ansiktsformen och fyller i ögon, mun och näsa. Sedan målar han över allt med svart kol. Jag ger honom örontops och säger att han kan rita i ögon och mun med den. Han gör det och målar sedan en röd cirkel ovanför.

Jag ber honom göra en bild på pappa också och på de övriga i familjen. Alla får en röd cirkel ovanför sitt huvud. Därefter gör han en bild med en rad svarta tecken nertill och en röd cirkel upptill.

Bytet till ateljén stimulerar Robert och lugnet hjälper honom att koncentrera sig. Här gör han märkliga och fascinerande bilder med en stark grafisk verkan. Man kan undra vad Robert associerat till när han gjorde dem. Roberts pappa berättar att det finns en Snobbenfilm som skildrar när Snobben och peppiga Pia åker skridskor. Det kommer tio pojkar till isen som ska spela ishockey och det blir bråk. En av pojkarna säger "Vi har 10 klubbor så stick". I filmen ser man pojkarna som svarta silhuetter. På ett annat ställe förekommer den röda solen, men här är det peppiga Pia och Maja man ser i siluett. Robert lånar alltså detaljer från olika filmsekvenser som han sätter samman till en bild. Kopplingen till filmen kan ha skett när Robert fyllde i första ansiktet med kol så det påminde om en skuggbild. Uttrycket "Vi har 10 klubbor så stick" använder Robert sig av ibland, enligt pappa.

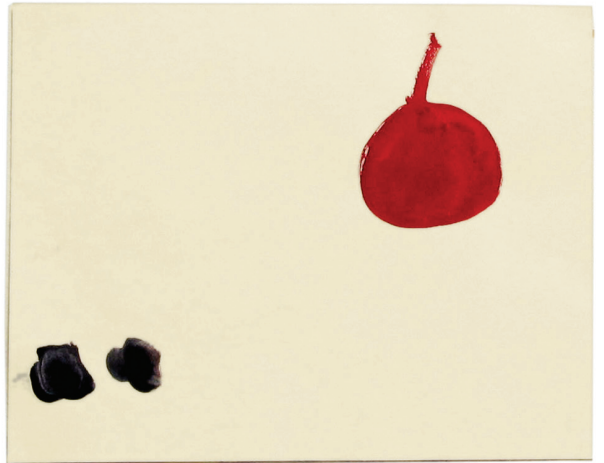
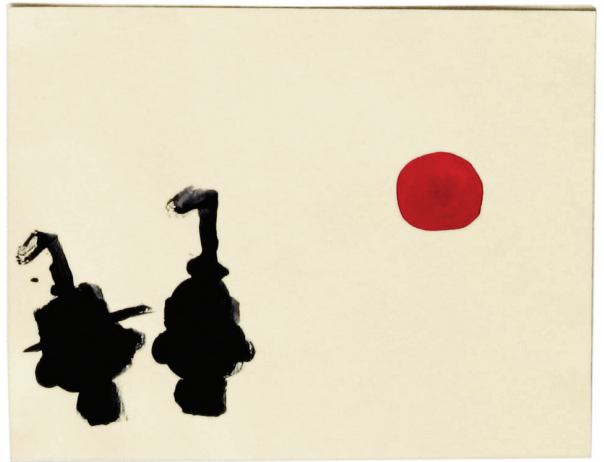

- HT 2002

Robert målar fyra bilder med två svarta huvuden och en röd sol. Det ena huvudet har en hatt på sig och det andra har en mössa med tofs. Bakom båda huvudena sticker det upp en hockeyklubba. För varje bild blir figurerna mindre och mindre.

Dessa bilder är en fortsättning på de bilder Robert gjorde förra gången. I både den bildsekvensen och här blir huvudena mindre och mindre. De påminner om bildrutor i en serie eller en film som skildrar hur något avlägsnar sig. I filmen förekommer emellertid inte någon sådan sekvens. Kanske är det de minskande huvudena i de föregående bilderna som inspirerat.

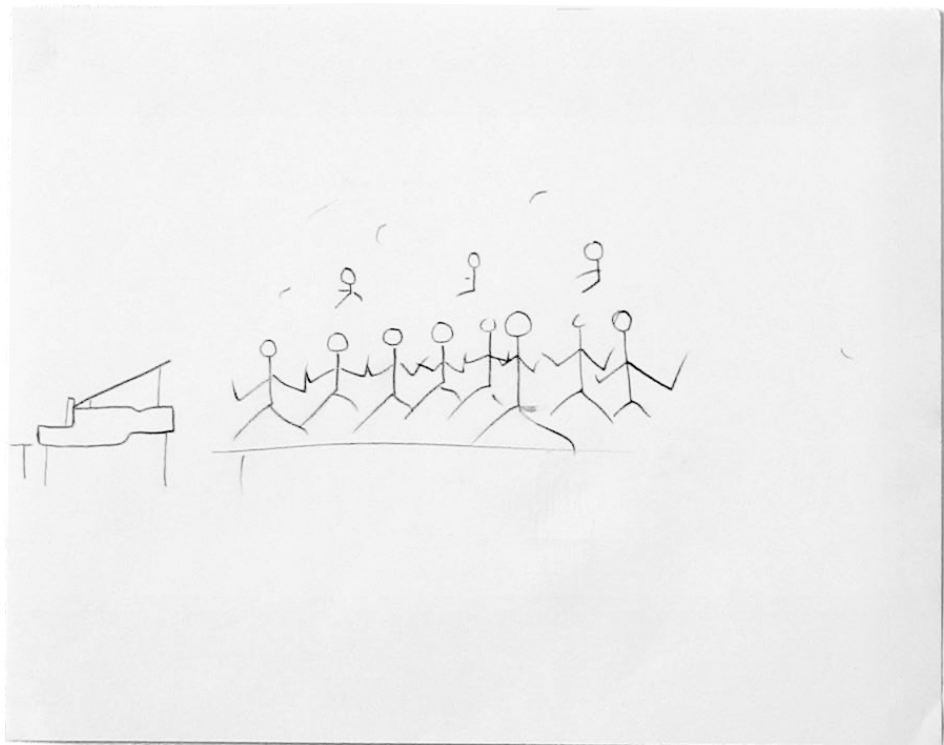
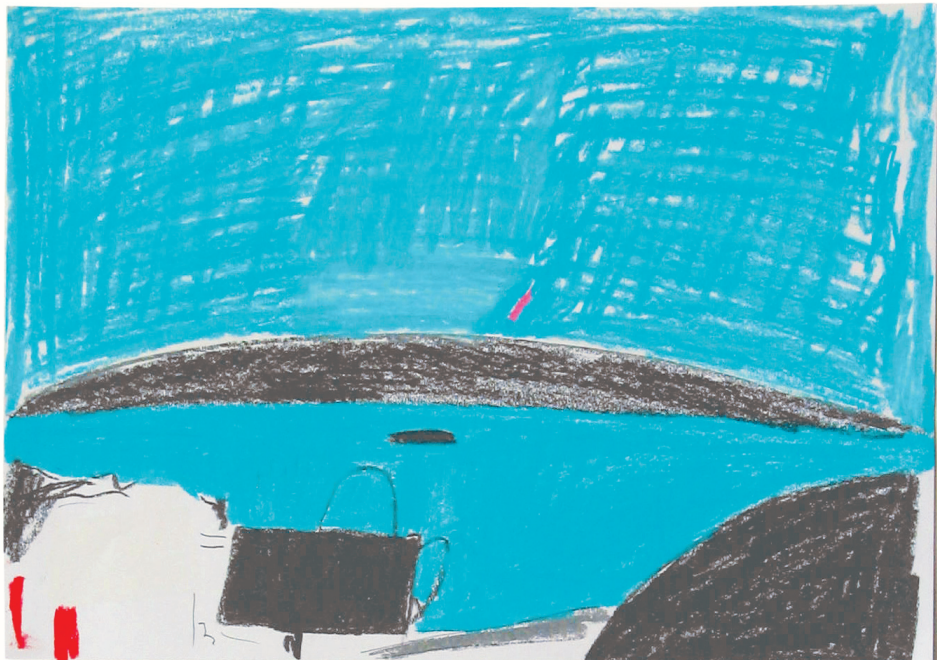
Jag har börjat inleda varje gång med att be Robert rita något han varit med om. Denna gång har jag genom Roberts föräldrar tagit reda på att klassen sovit över hos läraren i hennes sommarhus vid havet. Jag frågar Robert lite om detta först och sedan ber jag honom göra en bild ifrån ön. Han ritar hus, stenar, vatten, brygga. Jag får be honom fortsätta flera gånger. Jag föreslår att han även ska måla fältet ovanför ön. Han målar himlen. Jag visar att han kan blanda vitt och blått med oljepastellkritorna för att få en ljusare nyans på himlen.

Uppgiften att skildra en självupplevd episod kräver att minnebilder manas fram. Detta är svårt för Robert och han behöver här stöd för att fortsätta. Han målar ett stiliserat landskap.

- VT 2003

Under veckan har Robert varit med klassen på konsert och jag ber honom göra en bild om detta. Han ritar först en rad med ungefär lika stora cirklar, därefter några mindre ovanför. Sedan förser han cirklarna med streckroppar. Jag frågar vilka instrument de spelade, fiol, piano, trummor, gitarr? Robert ritar en flygel.

Robert, som är musikalisk, har här skapat en bild i vilken man kan se både rörelse och musikalitet. Han använder sig av ytterst förenklade former och återger människorna ordnade som rytmiska nottecken. Här sammanfaller det bildmässiga formspråket med det musikaliska. Flygeln känns igen från Snobbenserier.

- HT 2002

Roberts syster följer med honom till ateljén idag. Robert har varit med klassen i simhallen. Systemen och jag pratar med Robert och frågar vad de gjorde i simhallen och om de var i träningshallen och om han kan rita en bild och visa det. Robert ritar simbassängen, roddmaskinen och sig själv i sina träningskläder.

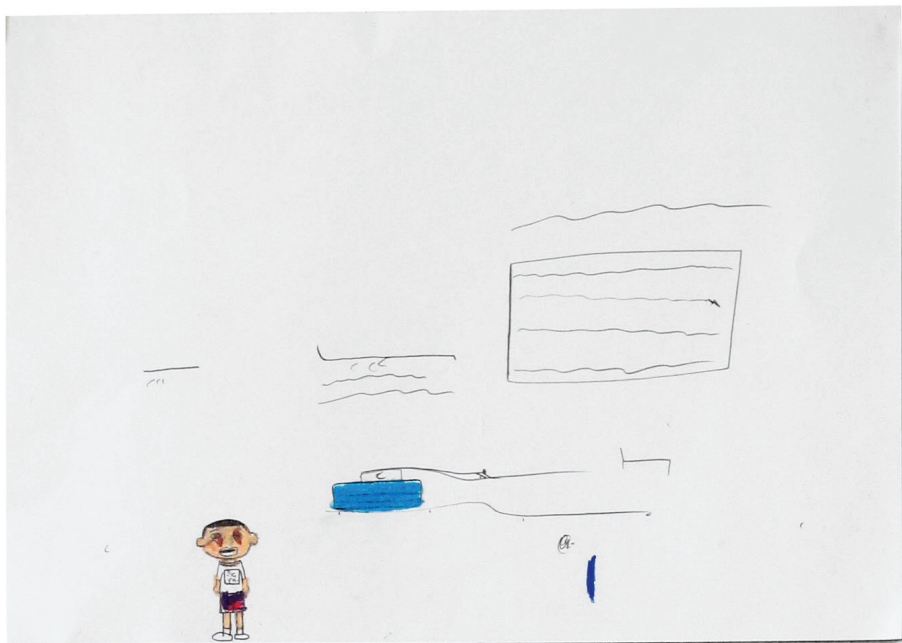
Robert ritar olika detaljer från besöket i simhallen. Han är van vid att rita sig själv, men måste själv finna former för de olika redskapen. Trots att han sprider dem över pappret åstadkommer han en välkomponerad bild, men balanserad på ett annat sätt än det ordnade och symmetriska som annars är så typiska för honom.

KORVGRILLNING • HT 2002

På höstlovet har Robert varit ute med klassen i skogen och grillat korv. Jag ber Robert rita en bild av det. Han ritar tre granar. Jag frågar vilka som var där. Robert och Mattias, svarar han. Han ritar Mattias och sig själv och korvgrillningen, snabbt och oengagerat.

Robert har många gånger svårt att finna lösningar som fångar honom. Han kan då göra snabba, förenklade och symmetriska bilder som denna.

- VT 2003

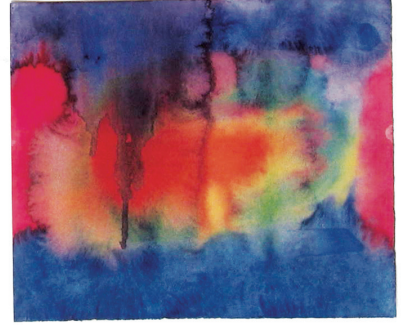
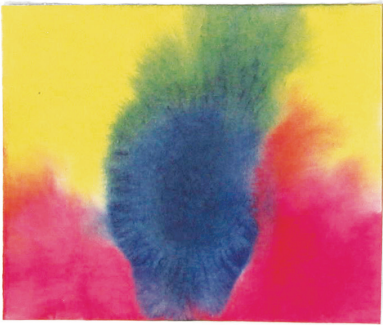
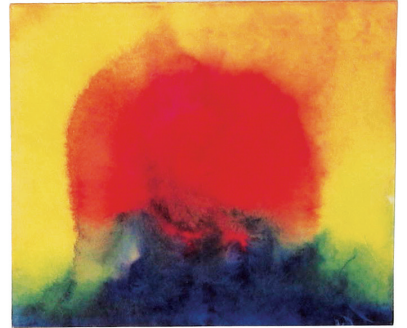
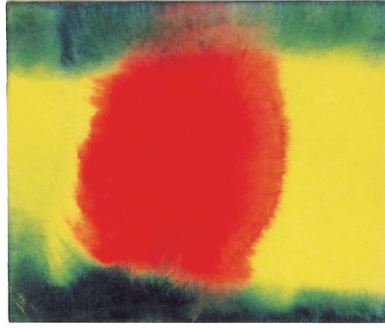
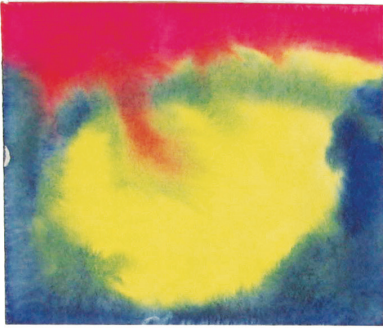
Robert sitter och målar med gouachefärger på ett stort papper. Han målar mest ränder. Jag säger att han kan rita av mig. Han gör ett stort leende ansikte med örhängen och fortsätter med sina ränder runtom.

Regelbundenheten i den här bilden och upprepningen från tidigare bilder av färgstråk leder tankarna till rituellt uppradande och ordning. I denna bild kombinerar Robert de strama färgstrecken med bilden av ett stiliserat ansikte på ett välbalanserat och kraftfullt sätt.

Jag har skaffat nya akvarellpapper och färger i klara kulörer, gult, blått och rött. Jag visar hur man blöter pappret, tar gul, röd och därefter blå färg. Robert gör det samma. Vi sitter sedan båda mitt emot varandra och målar. Med den här tekniken kan Robert inte styra färgen riktigt utan får följa med när den flyter ut.

För det mesta är Robert upptagen av sitt men nu när han ställs inför en ny teknik, att måla vått i vått, följer han noga med vad Bibi gör och tar efter. Men i målningarna går han sin egen väg och hittar ett nytt formspråk med nya expressiva former utan symmetriska färgstråk. Han fyller också hela pappret med färg ända ut i kanterna.

- VT 2003

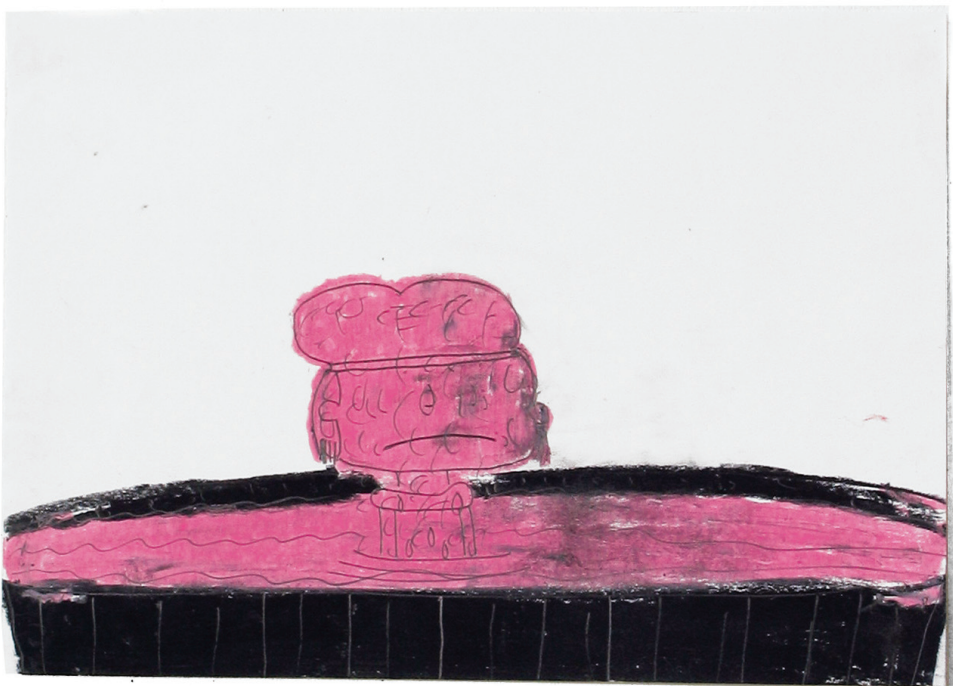
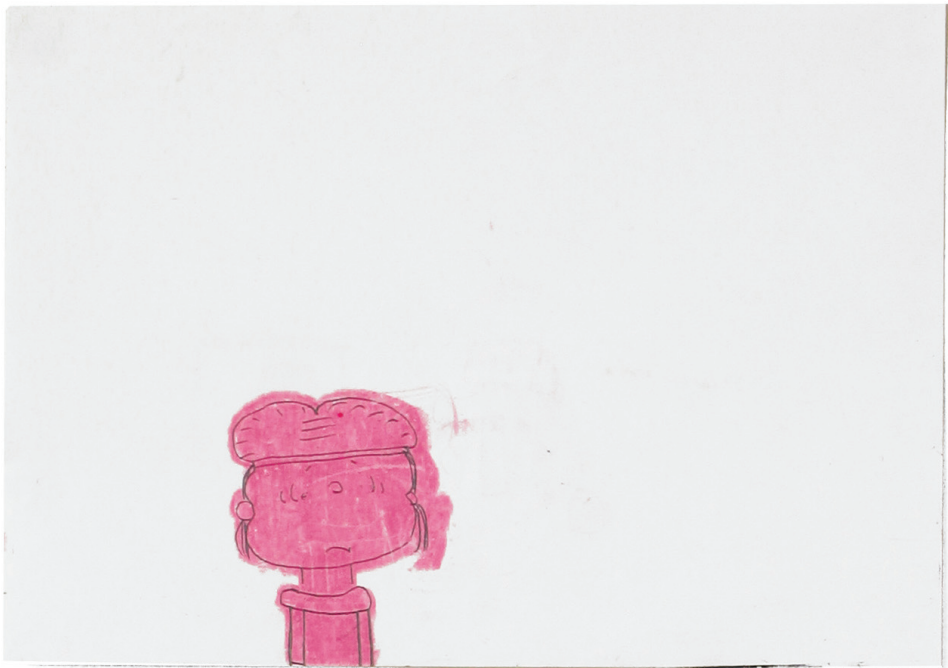
Vi fortsätter att måla akvarell. Det är viktigt att pappret inte torkar och färgen slutar rinna för då återgår Robert till sina ränder. Robert är koncentrerad och helt upptagen av sitt måleri. Han sitter lugnt och sjunger ibland för sig själv.

Robert gör här ännu en starkt uttrycksfull akvarell som påminner mycket om en konstbild. Det röda dominerande partiet bildar en djurliknande form i upplösning men ändå tydlig. Det mörka fältet nertill ger en tyngd i bilden och det gula gör att man upplever ett djup. Robert går helt upp i akvarellmåleriets många sinnliga aspekter, allt från de taktila upplevelserna av penseldragen i färgerna till de olika färgernas lukt, rörelser och förändringar när de flyter in i varandra. Han verkar inte bli störd av det okontrollerbara.

Robert tar fram en krita och ritar Lina Rosa. Först målar han figuren med rosa färg och därefter fyller han i konturerna med blyerts, ett för oss bakvänt sätt men som Robert ofta använder sig av. Sedan ritar han en ny bild när Lina sitter i en badbalja. Han håller på länge med den. Rosa och svart. Lina sitter i badet och är arg.

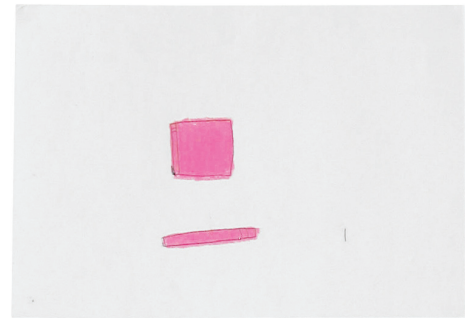
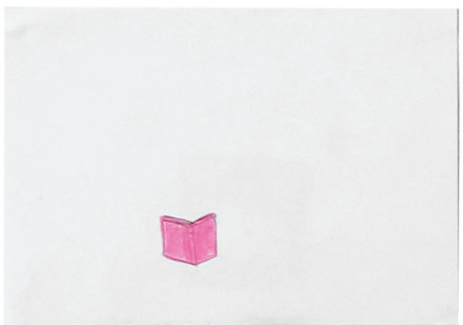
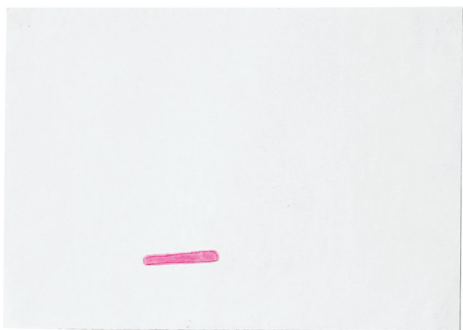
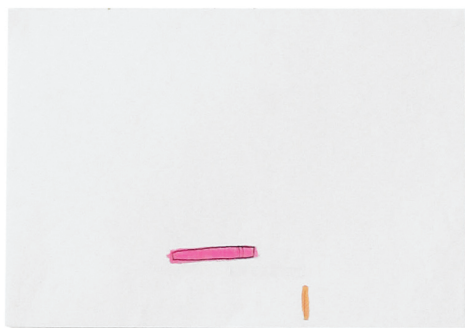
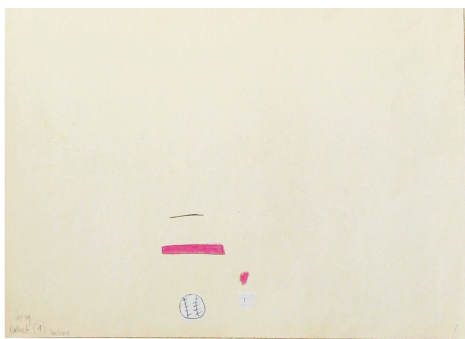
Detta minutiöst återgivna motiv återkommer Robert ofta till. Ursprunget till bilden finns i filmen "Livet är en cirkus, Snobben". Snobben uppträder på cirkus tillsammans med en liten pudel som han blivit förtjust i. Miss Polly, som Robert ibland kallar Lina Rosa, har gjort i ordning en balja med ett färgbud och griper den lilla pudeln för att doppa henne i den rosa färgen. Snobben går till angrepp för att rädda pudeln. Det uppstår tumult som slutar med att miss Polly hamnar i baljan. Denna scen utgör tillsammans med den med ishockeyspelarna de två mest dramatiska skeendena i filmen präglade av hot, aggressivitet och våld, men där Snobben besegrar motståndaren.

Under flera år ritade Robert rosa streck med krita på papper efter papper. Ofta vänder han på arket och ritade en liten baseboll på baksidan. Vid ett tillfälle sitter han och ritade en rosa bok med vita moln i sin ritbok. Jag frågar hans lärare om hon vet något om denna bok. Hon berättar då för Robert att hon visat honom. I sin väska har han en liten rosa bok med vita moln. Det är en luktbok som luktar godis. Robert luktar på den.

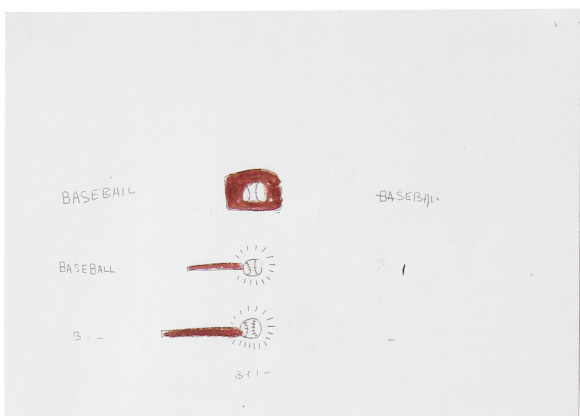
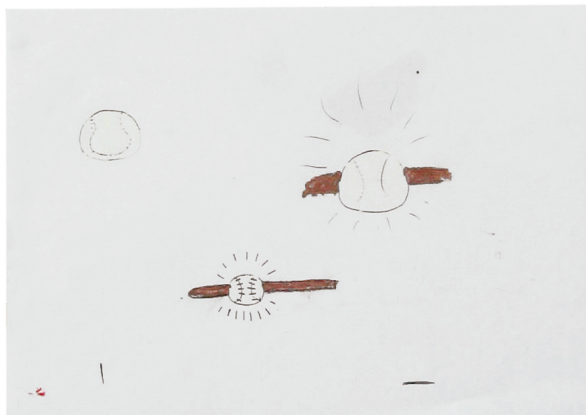
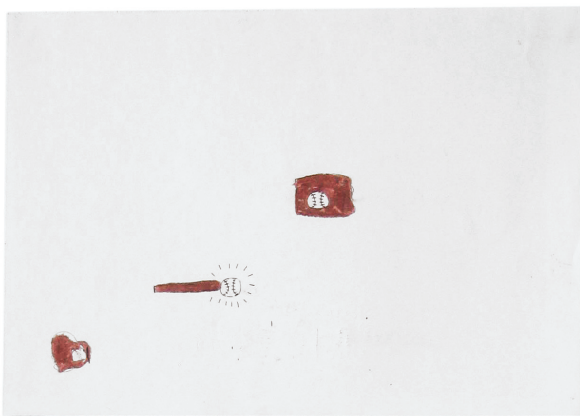
Robert målar luktboken på många olika sätt, oftast som ett litet rosa streck ensamt på ett stort papper, men ibland infogat i andra bilder, som till exempel i Filippinbilden (sid. X) och Stilleben med flaskor. Till skillnad från det direkt sinnliga i måleriet kan bilden här indirekt påminna om upplevelsen av bokens doft, men den kan också vara förknippad med andra behagliga minnen. Roberts luktbok blev till sist utsliten och förekommer inte längre i hans bilder.

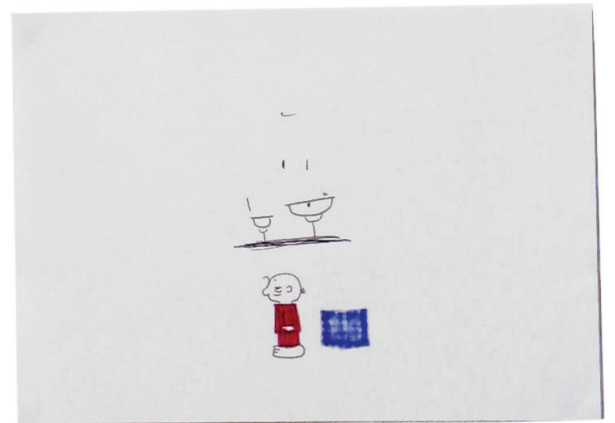
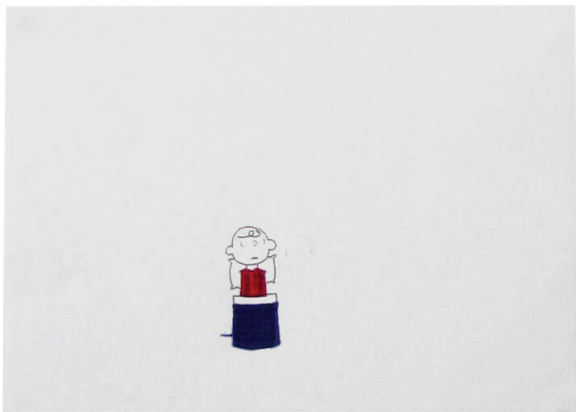
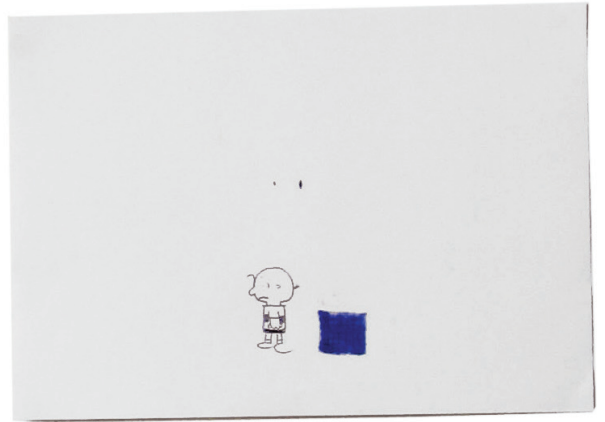
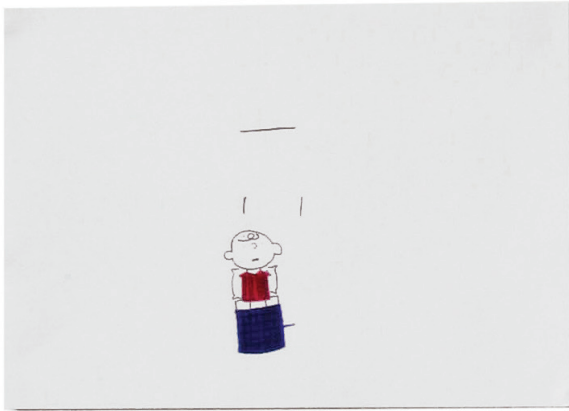
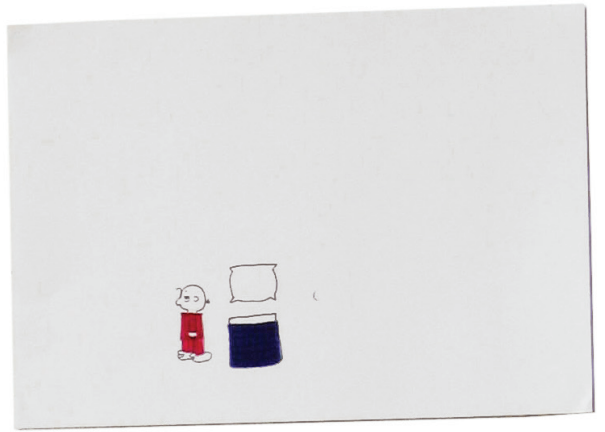
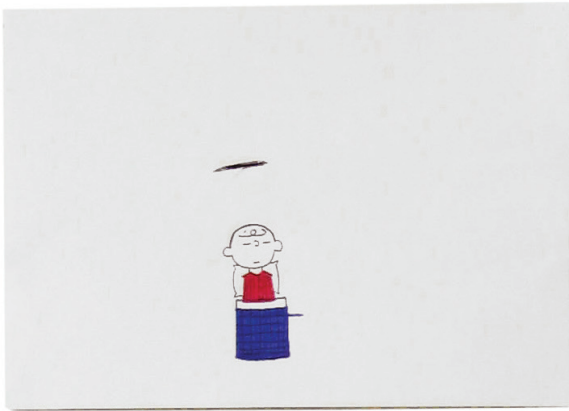
Den här lilla bollen tecknar Robert periodvis åter och åter igen. Först målar han bollen med vit krita sedan fyller han i konturerna med blyerts. Många gånger när jag kommer med ett förslag ritas Robert i stället sin baseboll. Oftast ritas han bara den lilla bollen, men ibland också bollträet eller handsken som fångar bollen. Jag försöker få honom att utveckla bilden genom att be honom rita pojken som spelar och då kan han ibland rita Charlie Brown.

När Robert var 9 år gjorde han sin första tydligt föreställande teckning av just Charlie Brown i profil. Den lilla bollen på bilderna här är förekommer tillsammans med bollträet och handsken i en videofilm med Charlie Brown som basebolledare. Under den period Robert deltog i projektet gjorde han hundratals bilder av dessa föremål. Försök att vidareutveckla de enahanda bilderna eller att begränsa upppepadet lyckades sällan. Någon rimlig förklaring till intresset för motivet som alltså har följt Robert genom livet har vi inte lyckats finna.

Robert är inne i en period när han ritar en mängd bilder på Charlie Brown när han sover i sin säng, vaknar och stiger upp. Robert tecknar noggrant och detaljerat med blyerts och färgkritor.

Dessa bilder ritar Robert i samband med att han varit ute och rest, sovit på olika ställen och dessutom fått en ny säng hemma. Han har varit orolig och sovit dåligt. Det ligger nära till hands att se en koppling mellan Roberts situation och hans bilder av Charlie Brown i sängen. Förlagan återfinns i filmen "Livet är en cirkus, Snobben".

Denna bild har vi fått låna av Roberts mamma. Under familjens senaste USA-vistelse har Roberts morbror nämnt att Robert nog var arg på honom. Morbrorn hade sagt till Robert, kanske på skarpen, att han fick sluta att stänga dörrar hela tiden. Han hade sedan hittat en lapp placerad på sitt skrivbord På den hade Robert ritat ett argt huvud i en balja. Roberts mamma uppfattade detta direkt som att Robert inte bara var arg på morbrorn utan också försökte visa honom det. För första gången hade han klart och tydligt försökt kommunicera vad han känner. Roberts mamma och morbrorn visade sedan lappen för Robert och frågade vem det var. ”Robert”, svarade han.

Bildskapande som olika verksamheter

Roberts bildskapande kan ses som skilda verksamheter som har delvis olika funktion, innehåll och mening för honom. Helst ägnar han sig åt att återge scener och figurer ur de tecknade videofilmer som följt honom sedan tidig barndom och serietecknandet framstår som djupt meningsfullt för honom. Men inte bara seriefigurer utan även några av Roberts favoritsaker uppträder i hans rituella tecknande, till exempel den doftande rosa luktboken. Han utvecklar motiven med stor noggrannhet och i det oändliga. Man får ett intryck av att det handlar om att upprätta ordning och beständighet. I några fall har vi kunnat spåra ursprunget till bilderna. Flera av dessa härrör från Roberts favoritvideo ”Snobben, den oslagbare”. Ur denna video har han bland annat valt ut de två mest dramatiska scenerna, den med ishockeyspelarna och den med Lina Rosa i baljan. Vi fick på så vis klart för oss att Robert ibland använder sig av serietecknandet för att formulera sig runt viktiga skeenden. Hans intresse i att återge dessa scener kan tolkas som ett sätt att försöka förstå och komma till rätta med känslor och konflikter. Det ligger också nära till hands att koppla motivet med Charlie Brown i sängen till hans egen situation under den tid detta motiv upptog honom. Med den lilla lappen med onkel Rolly i baljan försöker Robert emellertid inte bara gestalta utan även förmedla en upplevelse till sin morbror. Detta kan ses som ett stort steg i utvecklingen av kommunikation. Vilken innebörd de ofta förekommande strecken och en del andra bilder har för Robert förblir däremot oklart.

Roberts måleri kan ses som en annan verksamhet som är uppenbart meningsfull för honom, men på ett mer direkt sätt. Måleriet har en starkt sinnlig prägel. Han inte bara ser utan känner och luktar när han bearbetar färg och papper med penseln. Behovet av ordning visar sig här i symmetriska kompositioner av breda stråk i kraftiga färger. Men Robert tycker också om att måla vått i vått med akvarellfärger och att hänge sig helt åt färgupplevelsen.

Måleriet verkar ge Robert ett lugn som kontrasterar till det tempo som han ofta har när han tecknar.

De bilder Robert skapar utifrån olika uppgifter som förekommit i projektet visar stor variation och många motiv är skickligt fångade och återgivna. Denna variation och skicklighet förmår han emellertid bara visa tillsammans med Bibi i en pedagogisk situation med vägledning, stimulans och stöd. På egen hand fortsätter han att framför allt teckna sina seriefigurer som han ritar om och om igen utan att tröttna. Upprepning av en förelagd bilduppgift resulterar däremot ofta i att han förlorar intresset och lessnar. För att Robert ska engagera sig i en uppgift och utveckla sin förmåga krävs det omväxling, överraskningar och utmaningar. Det är främst i nya och ovana situationer då han inte kan falla tillbaka på rutinlösningar som flera av hans mest spännande bilder tillkommit. I sådana situationer händer det ibland att han tar efter, som till exempel Mattias flygplan i *Farkost 1* och Bibis tillvägagångssätt i *Sex akvareller*. Roberts långvariga kontakt och förtroende för Bibi har stor betydelse för att hans vilja att medverka i nya utmaningar.

Möjligheten att skildra personliga upplevelser i bild såg vi som särskilt viktigt när språket sviktar och vi uppmuntrade därför ofta Robert att skildra sin vardag. Det kan emellertid vara svårt att finna bildlösningar av erfarenheter som inte tidigare gestaltats och Robert är beroende av att en tillräckligt fängslande och konkret episod kan manas fram. Den säregna bilden från Filippinerna skildrar en sådan speciell händelse i hans liv som varit betydelsefull. De fyra bilderna *Fotö*, *Simhallen*, *Korvgrillning* och *Konsert* är exempel på några andra av hans lösningar. Detaljer som han själv hämtat ur sin vardag och som är viktiga för honom förekommer i flera av hans bilder, till exempel den första farkostbilden.

Bildspråk

Alla bilder präglas av Roberts speciella uttryck. Han har ett eget bildspråk, en egen stil i komposition, former, linjeföring och färgval, som är karaktäristisk för honom. Traditionella konstbilder och tecknade serier erbjuder båda modeller för bildgestaltning. Seriens enkla och tydliga former tilltalar honom uppenbarligen. Robert kan fånga, förenkla och överdriva former på ett sätt som närmast poängterar karaktären i förebilden, medan känslomässiga stämningar ignoreras, som i *Kylbergmålningen*. En antydning till perspektiv finns i några bilder, särskilt i *Stilleben med mask*. Robert förmår också omvandla direkta iakttagelser av landskap till bilder med den strama och enkla stil som är speciell för honom. När han målar akvarell ger stramheten vika för friare, men fortsatt välkomponerade bilder. Akvarelltekniken öppnar en ny uttrycksmöjlighet för honom och ger honom ett nytt bildspråk. Robert är sedan tidig barndom intresserad av sin spegelbild. Han studerar ingående olika ansiktsuttryck och fångar dem skickligt. Självporträttet liksom bilden med Alfons har en tydlig känslomässig prägel. Många av hans bilder andas lätthet och elegans.

Språk och kommunikation

Projektet ger möjlighet att studera förhållandet mellan verbalt språk och bildspråk. Robert visar genom sina bilder hur han uppfattar muntliga förslag eller instruktioner, vilka associationer han får och hur han gestaltar sina föreställningar. Ett allmänt och abstrakt ord som bild associerar han till det skrivna ordet BILD, men även när man talar om mer konkreta föremål som till exempel en boll kan ordet leda honom till att texta BOLL. Ibland kan den framväxande bilden också styra associationerna, som till exempel i bildsviten med familjen och den röda solen. Ord, skrift och bild ligger nära hos Robert.

Roberts noggranna återgivande av seriemotiven verkar i flera fall ha en bestämd innebörd. Bildernas likformighet ger dem karaktär av tecken. Detta gäller också de starkt förenklade bilder han ofta gör av människor men i ännu högre grad de rituellt upprepade detaljerna och strecken. Robert ger intryck av att med hjälp av dessa tecken föra en slags konversation med sig själv. Han använder sig också av ekotal, fraser som han hämtat från TV och som han upprepar med härmad intonation. Man får många gånger en stark känsla av att dessa fraser har anknytning till situationen han befinner sig i, som en kommentar eller som ett yttrande. Robert verkar med andra ord låna fraser men framför allt bildformer då han har svårt att finna egna uttryck och formuleringar. Även om innebörden i Roberts bilder och ekotal ibland verkar uppenbar känns det oklart om han faktiskt vill meddela sig eller om man tar del av ett budskap utan adressat. Exemplet med Onkel Rolly utgör emellertid ett undantag. Här visar Robert tydlig sin avsikt att visa morbrorn sin vrede.

Flera av de scener som Robert har valt att återge från videofilmerna är dramatiska och känslomässiga. Han ritat och målat många motiv med ledsna pojkar och arga flickor och i serien av självporträtt skapar han bilder med olika ansiktsuttryck. Med dessa bilder speglar han känslor som förmedlas till betraktaren.

Autism och bildskapande

Många egenheter i Roberts bildskapande kan belysas utifrån teorier om autism. Han tolkar flera gånger ord bokstavligt och konkret, som att måla runt blir till en oval i *Farkost 4*. Han är upptagen av små och för oss obetydliga detaljer som till exempel den lilla basebollen och bollträet som han är noga med att göra exakta. Han har ett utpräglat sinne för form, men fångar inte känslöbetonade stämningar. Allt detta låter sig förstås inom ramen för teorin om bristande central koherens (2, 3), alltså som en svårighet att bilda abstrakta begrepp och sammanhang. Vanligtvis ritas man ting utifrån begrepp man har bildat sig, vad man *vet* om dem. Roberts bilder uppvisar emellertid ofta visuell realism (1, 5, 6). Han ritas det han *ser* och tolkar omvärlden mer som en konstnär som tränat att se sina motiv som form och färg. Han använder många gånger också ett säreget tillvägagångssätt då han börjar med att färglägga bilden innan han fyller i konturen, som till exempel i basebollbilderna. I konsertbilden börjar han rita en rad cirklar som sedan blir huvuden och förses med kropp istället för att göra en figur i taget.

Men det finns många motsägelsefulla drag i Roberts bildskapande. Han visar gång på gång prov på att han både kan fånga karaktären i ett motiv och förenkla det. När han gör bilder utifrån direkta observationer som i hans stilleben, landskap och självporträtt skapar han en form och en helhet vilket kräver något slags ”central koherens”. Upptagenheten av detaljer och exakthet i återgivningen är inte heller så absolut som man vid första anblick frestas att tro. Robert väljer ut sina figurer och föremål, men omformar dem, sätter samman dem på olika sätt och komponerar nya bilder.

Autism försvårar kommunikationen mellan människor. När ord och handlingar inte har en gemensam innebörd som utan vidare kan tas för given ställs vi inför nya utmaningar att förstå det annorlunda, men också inse, acceptera och respektera det främmande. Roberts bildskapande har uppenbarligen en viktig funktion i hans liv och han har genom sina bilder här bidragit till att ge oss en inblick i hur det är att leva med autism.

Referenser

1. Aronsson, K. (1997). *Barns världar - barns bilder*. Stockholm: Natur och Kultur.
2. Frith, U. (2000). *Autism: Gåtans Förklaring*. Stockholm: Liber.
3. Gillberg, C. (2000). *Autism och autismliknande störningar hos barn, ungdomar och vuxna*. Stockholm: Natur och Kultur.
4. Grandin, T. (1995). *Thinking in pictures*. New York: Doubleday.
5. Kellman, J. (2001). *Autism, art, and children: the stories we draw*. Westport: Bergin & Garvey.
6. Selfe, L. (1977). *Nadia. A case of an extraordinary drawing ability in an autistic child*. London: Academic Press.
7. Wiltshire, S. (1989). *Cities*. London: J. M. Dent.

Ett tack till Robert, hans föräldrar och lärare som har deltagit i studien.
Ett tack också till Gunilla Bergström som har bidragit med kommentarer
till Alfonsbilden och med förslag till bokens omslag.

Tack till FAS.

oktober 2003